

Verslag van de wintertellingen in de Engbertsdijksvenen in seizoen 2022-2023

In dit verslag worden de resultaten van de wintertellingen uit seizoen 2022-2023 besproken. De term winter heeft hier betrekking op de periode van eind augustus tot half april en wordt gebruikt vanwege het feit dat de tellingen op niet-broedvogels zijn gericht. Doel van dit verslag is naast verslaglegging ook bijzonderheden documenteren waardoor de kwaliteit van de tellingen de komende jaren kan verbeteren.

De wintertellingen in de Engbertsdijksvenen bestaan uit een vast programma van 3 onderdelen:

- Slaapplaatstellingen,
- Watervogeltellingen,
- Klapekstertellingen.

Het aantal tellingen is verwerkt in tabel 1 en hier namen de volgende 16 personen aan deel: Wilmar Remmelts, Alex Huizinga, Ben Koks, Douwe van der Zee, Dick Poppe, Emiel van der Stelt, Hein Kogelman, Henk Lindeboom, Jan Lohuis, Jan Stegeman, Johan Stegeman, Kevin Hams, Leen Smits, Rick de Ruiter, Tom van Maanen en Peter van den Akker.

Maand	Aantal tellingen vrijdagavond	Aantal tellingen zaterdagochtend
Aug	1	1
Sept	3	1
Okt	3	3
Nov	3	3 (1x mist)
Dec	1 (1x mist)	2 (2x mist)
Jan	2	3
Feb	2	3
Mrt	3	2
April	2	1
Totaal	20	19

Tabel 1. Aantal tellingen per maand in het seizoen 2022-23

Aandachtspunten voor seizoen 2023-2024

- Slaapplaatstellingen van Blauwe Kiekendieven verlengen tot 60 minuten na zonsopkomst in verband met late afvliegers,
- Aandacht voor afvlieglocaties van Smellekens tijdens de ochtendtellingen; zijn dit andere locaties dan waar vogels neerstrijken in de avond?
- Determineren van ganzen bij afvliegen van grote aantallen (missen we Kolganzen en Grauwe Ganzen?),
- Bij watervogeltellingen de vaste looproutes aanhouden om alle natte delen goed uit te kammen.

Gebiedskenmerken en weer

De winter 22-23 was zacht met alleen tussen 12 en 18 december een vorstperiode. Aan het einde van deze periode kon er 2 dagen worden geschaatst. De maximale waterstanden op de plassen waren van gemiddelde hoogte, net als in de winter 21-22. In de maanden maart en april viel er veel neerslag waardoor het areaal open water pas laat steeg. Als onderdeel van de herstelwerkzaamheden N2000 werd de berkenbestrijding voortgezet. Het centrale deel van de Engbertsdijksvenen was nog steeds boom arm en zeer open van karakter.

Blauwe Kiekendief

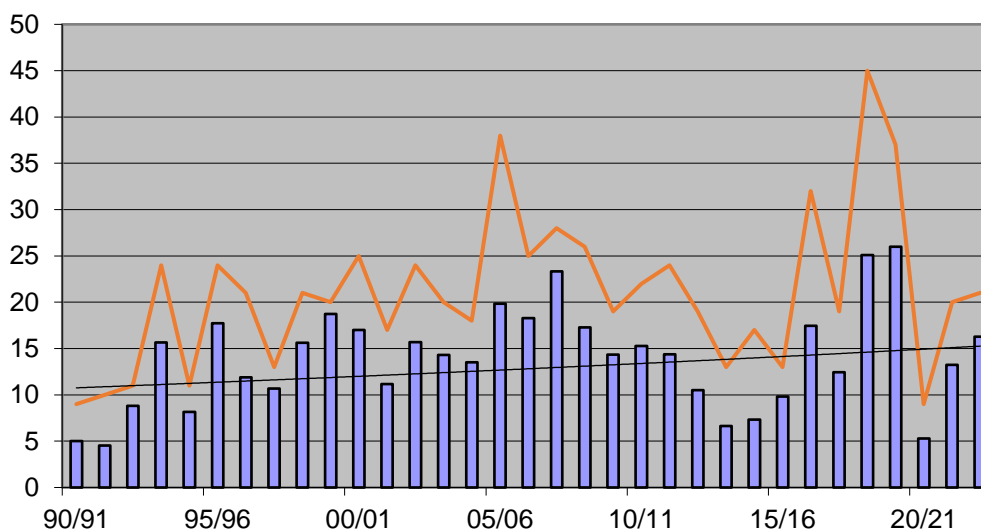
Tijdens alle tellingen sliepen er Blauwe Kiekendieven (31 aug – 14 april). In augustus en september ging het om kleine aantallen, maar in oktober liep het aantal op tot 10 exemplaren. Zoals gebruikelijk nam het aantal in november en december iets af tot maximaal 7 vogels. Mogelijk slapen de verdwenen vogels dan in zogenaamde vanggewassen in cultuurland. Deze gewassen leggen meststoffen vast (vangen) en voorkomen uitspoeling naar het grondwater. Door vorst, regen en wind zakken deze gewassen op den duur in elkaar en worden daardoor ongeschikt voor kiekendieven om in te slapen. Begin januari steeg het aantal slapers in het veen naar 20 vogels, dit niveau bleef in februari (21) en maart (24) redelijk constant. Het maximum aantal vogels (32 ochtend en 36 avondtelling) werd eind maart – begin april geteld. De overwinteraars werden toen waarschijnlijk aangevuld met tijdelijk verblijvende doortrekkers.

De hoogveenkern was deze winter eens niet de belangrijkste slaapplek; maar met 66,5% (n=314) sliepen de meeste vogels in deelgebied Midden tegen 28,0% (N= 132) op de hoogveenkern. Met name in de periode half december – half maart sliepen vrijwel alle vogels in Midden. De reden van deze verschuiving is niet duidelijk, mogelijk dat de aanwezigheid van predatoren als Havik en Oehoe in combinatie met geplaatste paaltjes (zie foto) rond de kern een rol speelt. De andere slaapplekken werden veel minder gebruikt: NO 2,8% (N= 13), NW 2,5% (N= 12) en onbekende locaties 0,2% (N= 1).

Op 17 november 2022 werden circa 10 paaltjes rond de hoogveenkern geplaatst om te zien of deze gebruikt zouden worden als zitplaats door Blauwe Kiekendieven (Foto Rick de Ruiter)

Afgezet in de telreeks vanaf de winter van 1990-91 lagen de aantallen Blauwe kiekens in de winter 22-23 op een gemiddeld niveau (zie figuur 1), net iets boven het niveau van de stijgende trendlijn.

Figuur 1. Gemiddeld (staven), maximum (rode lijn) en trend (zwarte lijn) van aantal Blauwe Kiekendieven op slaappleatsen tijdens ochtendtellingen in de maanden dec – feb (periode 1990-91 t/m 2022-23).

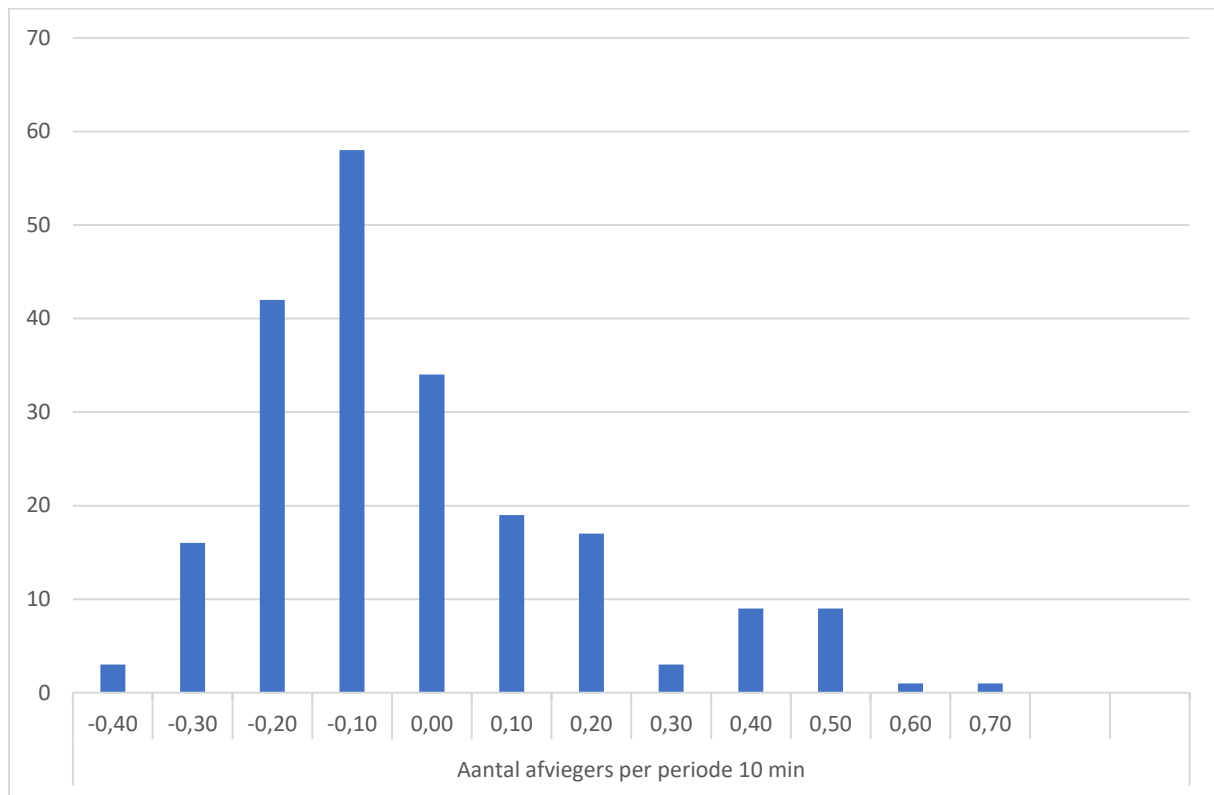
Door een vergelijking tussen de avond- en opvolgende ochtendtellingen willen we meer zicht krijgen op onnauwkeurigheden in het tellen en de beste telmethode zien te vinden. Uit de vergelijking voor deze winter (zie tabel 2) blijkt dat s' avonds gemiddeld 1,4 vogels meer werden geteld. De verhouding mannen en ringtails was nagenoeg gelijk. In de winter 21-22 werden 's avonds ruim 3 vogels meer geteld. Mede door het toen grotere verschil is het aantal en de telposities tussen de avond- en ochtendtellingen gelijk gemaakt en waarschijnlijk had dit effect.

	Avond		Ochtend	
	Grijze mannen	Ringtails	Grijze mannen	Ringtails
18 en 19 nov	3	3	2	3
6 en 7 jan	6	9	11	9
27 en 28 jan	15	8	9	8
3 en 4 feb	10	12	10	7
24 en 25 feb	10	8	10	8
3 en 4 mrt	11	10	11	11
17 en 18 mrt	12	13	13	11
31 mrt en 1 april	17	19	14	18
Totaal	84	82	80	75
Gemiddeld	20,8		19,4	
%	50,6%	49,4%	51,6%	48,4%

Tabel 2. Vergelijking aantal Blauwe Kiekendieven tussen tellingen op vrijdagavond en zaterdagochtend

Bij het afvliegen in de ochtend zijn van alle vogels de vertrektijden genoteerd. Over alle ochtenden was de gemiddelde afvliegtijd 1 minuut na zonsopkomst. De meeste vogels vlogen af tussen 30

minuten voor tot 30 minuten na zonsopkomst (zie figuur 2). De vroegste vogel vloog 37 minuten voor en de laatste 80 minuten na zonsopkomst af; er zijn dus forse uitslapers. We konden weinig verschil vinden tussen de timing van afvliegen van mannen en ringtails.

Figuur 2. Frequentie van afvliegen over gehele winterseizoen per periode van 10 minuten.

Onze inzet is het aantal vogels en de kleden zo nauwkeurig mogelijk te tellen. Mogelijke oorzaken waarom het telresultaat en het werkelijke aantal vogels kunnen verschillen zijn:

- Vogels worden gemist doordat ze af- of aanvliegen in het donker,
- Vogels worden gemist doordat tellers te laat op hun plek zijn (avondtelling) of te vroeg vertrekken (ochtendtelling),
- Onvoldoende alertheid/scherpte van tellers in het vinden van vogels,
- Vogels worden gemist tijdens de administratie in het veld,
- Dubbeltellingen van vogels doordat vogels bij het aan- of afvliegen tijdelijk neerstrijken en later opnieuw worden geteld (met name bij avondtelling),
- Ongunstige weersomstandigheden door mist, regen en/of wind (met name ochtendtelling),
- Afleiding van tellers door het afvliegen van grote aantallen ganzen (ochtendtelling),
- Ongunstige telpositie t.o.v. slaapplek en vliegroute van vogels.

Maatregelen om telfouten te minimaliseren zijn het bemensen van telposities met minimaal 2 tellers, het mixen van ervaren en minder ervaren tellers, alert zijn op het vinden van de beste telposities en na afloop de telling in het veld evalueren en tevens in de groepsapp. De komende jaren hopen we

ook met behulp van gezenderde vogels en mogelijk door observaties met warmte-drones betere antwoorden te krijgen op de foutenbronnen.

Tijdens de avondtellingen is veel aandacht besteed aan determinatie van de verschillende kleden (zie tabel 2). De invallende vogels kunnen vaak langer worden gevolgd als afvliegers in de ochtend. Zeker de exemplaren die vroeg arriveren vliegen eerst enige tijd rond voordat ze op hun slaapplek neergaan.

Ad man	Ringtail man	Ringtail vrouw	Ringtail onbekend	Totaal
115	40	60	23	238
48,32%	16,81%	25,21%	9,66%	100,0%

Tabel 3. Aantal en percentages van de onderscheiden kleden van Blauwe Kiekendieven tijdens avondtellingen. Het onderscheid tussen volwassen en onvolwassen vrouwen is in het veld meestal niet gemaakt.

Het aantal ringtail mannen (vogels in 1-ste winterkleed) was relatief hoog (16,8% tegen 10,2% in de winter 2021-22), mogelijk als gevolg van een succesvol broedseizoen in 2023 in het noordelijke broedareaal.

Het determineren van ringtails op leeftijd en geslacht is lastig en niet altijd mogelijk. De foto's tonen 2 ringtails die sliepen in de Engbertsdijkerven; links een man in 1-ste winterkleed (Foto Alex Huizinga) vanwege gele iris (= man) en door verschil tussen arm- en handpennen en bruine gloed op borst (=1-ste winter). Rechter vogel is een 1-ste winterkleed vanwege lichte toppen van de vleugeldekveren maar geslacht is niet te bepalen (Foto Gerrit Schepers).

Er zijn deze winter op 5 dagen in totaal 144 braakballen geraapt op de slaapplek in deelgebied Midden. Hiervan zijn tot nu toe 81 braakballen geanalyseerd (zie tabel 4). Er zit veel overeenkomst tussen de gevonden prooidieren in de winters 21-22 en 22-23. De Veldmuis is dominant en waarschijnlijk betrof het grootste deel van de woelmuizen spec ook Veldmuizen. In het Haaksbergerven werden veel meer vogelresten aangetroffen. Het aantal muizen in 1 braakbal is meestal nauwkeurig vast te stellen op basis van het aantal kiezen (12 voor iedere muis). Van vogelresten zitten meestal geen snavels en poten in de braakbal maar uitsluitend botjes en vooral veren waardoor het aantal vogels per braakbal nauwelijks is te bepalen. Dit is waarschijnlijk de oorzaak dat het aantal prooien per braakbal voor het Haaksbergerven aanmerkelijk lager uitvalt.

Seizoen	Gebied	N bbal	Prooi/bbal	Huisspits- muis	Bos- muis	Veld- muis	Aard- muis	Rosse woelmuis	Woelmuis spec	Vogel spec	Totaal
21-22	H'veen	114	1,6	0	2	107	0	1	30	44	184
				0,0%	1,1%	58,2%	0,0%	0,5%	16,3%	23,9%	100%
21-22	Evenen	95	2,1	0	3	152	3	0	36	10	204
				0,0%	1,5%	74,5%	1,5%	0,0%	17,6%	4,9%	100%
22-23	Evenen	81	2,4	1	0	146	0	0	37	9	192
				0,5%	0,0%	76,0%	0,0%	0,0%	19,3%	4,7%	100%

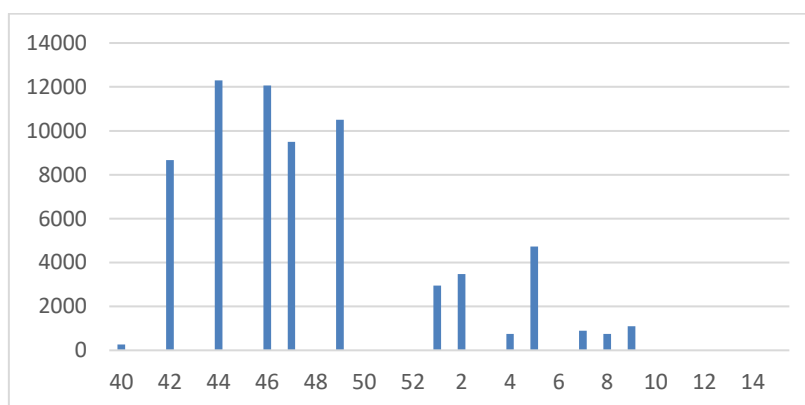
Tabel 4. Resultaten braakbalanalyse voor 2 winters.

Bruine en Steppenkiekendief

Heel bijzonder was de avondtelling op 31 augustus toen maar liefst 3 soorten kiekendieven bij elkaar op de hoogveenkern sliepen; naast 1 Blauwe werden ook 2 Steppekiekendieven en 15 Bruine Kiekendieven gezien. Bruine kiekendieven waren tot en met 15 okt aanwezig en piekten op 7 sept met 16 exemplaren.

Ganzen en zwanen

De talrijkste slaapplaatsvogel in de Engbertsdijksvenen was zoals altijd de Toendrarietgans; het maximum van 12.300 vogels werd erg vroeg op 29 okt geteld (zie figuur 3). De presentie komt erg overeen met die van de laatste jaren; de hoogste aantallen in het najaar en rond de jaarwisseling lijkt de soort nagenoeg verdwenen. Daarna een opleving van een lager niveau in het voorjaar.

Figuur 3. Aantallen Toendrarietganzen op slaapplaatsen in seizoen 2022-2023

De Kolgans piekte ook op 29 oktober met 3.000 vogels. De Kolgans sliiep vooral in het veen in de periode half oktober – half november. Het aantal Grauwe Ganzen is recent sterk gestegen en in de maanden augustus en september zijn al veel vogels aanwezig. De piek werd geteld op 15 oktober met maar liefst 3.800 vogels. Nog niet eerder telden we in het veen een dergelijk aantal. Het is spannend om te zien of het aantal de komende jaren blijft stijgen!

Kleine en Wilde Zwanen waren deze winter nagenoeg afwezig, alleen op 3 december werden 2 Wilde Zwanen gezien.

Aalscholver en Grote Zilverreiger

De Grote Zilverreiger en Aalscholver sliepen gezamenlijk voor het kijkscherm op de zuidelijke plassen in en bij een groep dode Wilgen. Deze slaappleats is echter verdwenen en alleen in deelgebied NO worden nog maar enkele exemplaren van beide soorten geteld.

Smelleken

Tijdens vrijwel alle avondtellingen werden minimaal 1 -2 Smellekens gezien, op 4 nov (3 exx) en 27 jan (4 exx) zelfs meer. Dergelijke aantallen zijn heel bijzonder; het Smelleken is in Twente een zeldzame pleisteraar en wordt vooral gezien als passant tijdens trektellingen. De vogels zaten meestal in de solitaire vliegdenen en berken in deelgebied NW zuidelijk van de hoogveenkern. Tijdens de ochtendtellingen zijn nauwelijks Smellekens gezien! Het is niet duidelijk of de vogels vroeg vertrekken of dat de vogels zich in de nacht verplaatsen naar andere locaties. Mannen hebben waarschijnlijk de overhand.

Smelleken op 17 maart 2023 (Foto Kevin Hams)

Watervogeltellingen

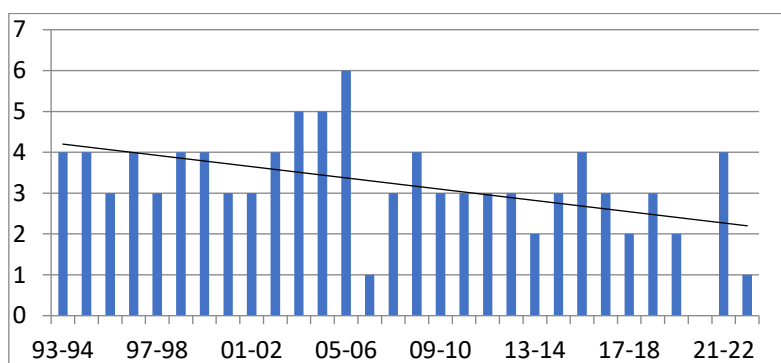
De watervogeltellingen zijn 1x/maand (zo dicht mogelijk rond de 15de) uitgevoerd op de zaterdagochtend en gericht op pleisterende watervogels (overvliegende en slaappleatsvogels zijn niet meegeteld). In bijlage 2 is een selectie van de waargenomen soorten opgenomen. De resultaten passen bij het beeld van een zachte winter.

Klapekster

Er zat deze winter slechts 1 territoriale Klapekster in de Engbertsdijksvenen (zie tabel 4) en daarmee was het een heel mager seizoen (zie figuur 4). Van 28 oktober tot 20 november zat er kort een tweede vogel in de westelijke rand van het gebied, maar deze vogel werd later niet meer gezien en overwinterde dus niet in het veen. De ene overwinteraar werd vooral foeragerend op het heideveld gezien en sliep meestal in een lage Groveden in deelgebied NW. De vogel werd vaak kortstondig gezien en moet ook gebruik hebben gemaakt van onbekende gebiedsdelen. In enkele braakballen werden ook kaakjes van 2 Mollen en een Huisspitsmuis gevonden. Dit zijn zeldzame prooien die in 20 jaar pluizen nog nooit eerder zijn aangetroffen en voor zover bekend niet binnen de grenzen van het vastgestelde territorium voorkomen. Op 23 september en 18 maart verbleven voor minimaal 1 dag doortrekkers in het veen.

Territorium	Eerste waarneming	Laatste waarneming	Minimaal verblijf	Aantal waarnemingen ochtendtellingen	Trefkans ochtendtellingen
Heideveld	14 okt	11 april	179 dagen	9	64%

Tabel 4. Waarnemingen en trefkans van Klapekster in de winter 2022-2023.

Figuur 4. Aantal overwinterende Klapeksters met trendlijn in 30 recente winters.

Peter van den Akker (akkervanden@yahoo.com)

Juli 2023

Bijlage 2. Selectie van pleisterende watervogels tijdens maandelijkse watervogeltellingen.

Soort	2022				2023		
	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt
Bokje	0	0	1	0	1	1	0
Bontbekplevier	4	0	0	0	0	0	0
Bosruiter	1	0	0	0	0	0	0
Brilduiker	0	0	0	0	0	0	2
Grote Zaagbek	0	0	0	0	1	0	0
IJsgors	0	0	1	0	0	0	0
Kemphaan	2	0	0	0	0	0	1
Kievit	18	22	65	0	0	8	0
Krakeend	0	0	1	1	5	0	6
Kuifeend	0	1	1	6	11	37	47
Nijlgans	50	4	0	0	10	0	0
Raaf	-	-	2	-	-	2	-
Slobeend	0	1	0	0	0	0	1
Smient	0	0	3	6	0	2	0
Tafeleend	0	1	0	0	1	8	0
Waterpieper	-	-	4	-	3	5	-
Waterral	4	2	1	0	0	0	0
Watersnip	35	38	6	0	3	2	16
Wilde Eend	97	67	55	195	420	272	209
Wintertaling	138	116	40	0	6	43	137
Witgatje	1	1	0	0	0	0	0
Zilverplevier	1	0	0	0	0	0	0
Zomertaling	0	0	0	0	0	0	2
Zwarte Ruiter	1	0	0	0	0	0	0